Cuvinte-realia ruseşti şi corespondenţele lor româneşti: schiţa unui dicţionar

Daniela GHELTOFAN*

Keywords: *realia*; *Russian culture*; *Romanian equivalents*; *cultural competence*

Introducere

Cu toate că ne aflăm în momentul în care urmează să trimitem spre tipar un mic dicţionar de cuvinte-realia[1] ruseşti cu corespondenţele lor româneşti, lexicale şi frazemice, ne-am dorit, şi cu această ocazie, să facem cunoscut acest demers – care ne-a susţinut atenţia de-a lungul câtorva ani –, pentru a primi sugestiile şi observaţiile cercetătorilor din acest domeniu.

În general şi în mod special în dicţionar, înţelegem lexemul-realia[2] ca element cu specific cultural, ca revelator intra- şi intercultural, ca vehicul cultural[3] care transportă o anumită informaţie culturală de la o comunitate la alta, de la un spaţiu lingvistic la altul. Cu certitudine, putem considera şi că lexemul-realia ajută la detectarea zonei culturale, a unei limbi şi a unui popor dat, mai ales în situaţia în care un anumit receptor are un anumit bagaj cultural şi (re)cunoaşte arealul vizat într-o comunicare scrisă sau orală. Acest fapt confirmă rolul unităţii-realia de a fi *detector* (precum şi *mediator*) *de cultură* sau *detector/ mediator cultural*.

În procesul de traducere, componentele-realia se pot restitui pe baza unor modele traductive (cf. Lungu Badea 2004), care depind fie de cititorul-ţintă, fie de finalitatea textului-ţintă, fie de alte particularităţi intra- şi extratraductive. Realia se vor reda sau se vor restitui într-o altă limbă mai degrabă decât se vor traduce, fiind vorba de o situaţie traductivă asemănătoare cu cea a unităţilor frazemice şi paremice, al căror sens (frazemic sau paremic) trebuie redat şi nu tradus în altă limbă, avându-se în vedere atât particularităţile lingvistice, cât mai ales cele idioetnice. Una dintre

* Universitatea de Vest din Timişoara, România (daniela.gheltofan@e-uvt.ro).

[1] Adoptăm termenul-concept „realia” din studiile româneşti de traducere (cf. Lungu-Badea 2004), în care acest termen este întrebuinţat prin reconsiderarea formei sale latineşti (cf. *realis*, *realia*), astfel că „realia” este o formă de plural. Totodată, ne este cunoscut faptul că, în lingvistica românească, prin influenţa studiilor ruseşti mai cu seamă, s-a vehiculat forma „realii” (cf. „realii lingvistice”).

[2] În studiul introductiv al dicţionarului, operăm cu următorii termeni conceptuali (cu următoarele sintagme conceptuale): „cuvinte-realia”, „lexeme-realia”, „unităţi-realia”, „itemi-realia”, „sintagme-realia”, „elemente-realia”, „componente-realia”, „frazeologisme/ frazeme cu componente realia”, „frazeme-realia”.

[3] În studiul Gheltofan 2019, realia sunt interpretate şi ca *markeri culturali*, *actualizatori culturali*, precum şi *diferenţiatori culturali*.

BDD-A31827 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:28 UTC)

evidențele faptului menționat se poate găsi în articolele dicționarului (vezi mai jos), în sensul că traducerea semantică, neînsoțită de alte procedee, precizată ca modalitate de redare nu reprezintă, în general, una dintre soluțiile traductive „ideale" ale realia pentru care optează un traducător, însă, se regăsește des ca glosă traductivă, notă a traducătorului sau comentariu traductiv. În consecință, în titlul și studiul dicționarului, am utilizat termenul-concept „corespondență".

Dicționarul va conține un studiu introductiv despre conceptul „realia", așa cum este interpretat în literaturile de specialitate rusă și română, precum și modalitățile de redare în limba română a cuvintelor-realia rusești.

Fără a fi un instrument lexicografic exhaustiv, în elaborarea sa și a studiului introductiv am utilizat ca fundament științific teoriile şi ideile domeniului cultură şi civilizaţie[1], precum şi pe cele ale teoriei şi practicii traducerii, cu deosebire din literaturile de specialitate rusă (Sobolev 1952; Fedorov 1983 [1953]; Suprun 1958; Reformatski 1996 [1967]; Vlahov, Florin 1970; Vereščagin, Kostomarov 1973; Barchudarov 1975; Vlahov, Florin 1980; Stepanov 2004 [1997]) și română (Lungu-Badea 2002, 2004, 2012, 2015; Badea 2019; Moldovan 2000; Cojocaru 2004; Moise 2006; Condrea 2006; Olteanu 2015; Moțoc 2017; Sârbu 2017; Gheltofan, Pungă 2018; Gheltofan 2019; Dumitru *et alii* 2016). Lexemul-realia poate să fie un sinonim conceptual, de natură hiponimică sau hiperonimică, al următoarei serii de noțiuni întâlnite în literatura de specialitate: *etnolexem*, *etnografism*, *exotism*, *barbarism*, *cuvinte cu echivalent zero*, *cuvinte conotative*, *lexic etnocultural*, *lexic fără echivalent*, *cultureme*, *xenisme*, *cultisme*, *culturonime*, *lingvocultureme*, *polionime*, *idionime*, *idioculturonime* etc. (unele dintre aceste forme au fost redate prin transcriere cu adaptare fonetică; cf. și Nagórko 2009, Bartmiński 2016, Gheltofan 2019).

Discuții și rezultate

În studiile rusești, se obișnuiește distribuirea unităților-realia în 5 categorii mari: realia etnografice, realia socio-politice şi administrative, realia geografice, realia onomastice, realia aforistice (cf. Vlahov, Florin 1970, 1980; Vereščagin, Kostomarov 1973).

În dicționar, pornind de la premisa că acesta se adresează, în primul rând, studenților de la specializarea limba rusă, precum și traducătorilor începători de limbă rusă, am preferat ordonarea alfabetică a lexemelor-realia în limba rusă, cuvintele fiind urmate de transcrierea lor fonetică în limba română (*Ба́ба-Яга́ [Baba-Iaga]*), ceea ce poate să înlesnească lectura cititorilor care nu cunosc alfabetul limbii ruse, după cum se va vedea și din modelele oferite mai jos.

Dicționarul va avea, de asemenea, un indice în limba română (mai precis, transcrierea fonetică în limba română a titlului fiecărui articol, cf. *[Baba-Iaga]*) în care vom lista unitățile-realia ținând seama de cele 5 categorii, oferind, astfel, și o altă modalitate de identificare a corpusului dicționarului. Precizăm că în selectarea cuvintelor-realia un rol hotărâtor l-au avut cărțile și studiile despre istoria, cultura și

[1] Sintagma-hiperonim *cunoştinţe de fond cultural* (prezentă în studiile de specialitate rusești: „фоновые знания/ фоновая информация") reprezintă o categorie euristică integratoare, căreia îi subordonăm conceptele *lexic fără echivalent* (*lexic intraductibil*), *realia*, *culturem*, *lacună* (Gheltofan 2019).

BDD-A31827 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:28 UTC)

civilizaţia rusă, operele marilor clasici ruşi, dar şi ghidurile turistice despre Rusia şi webografia din domeniu. Dicţionarul va conţine cca 200 de unităţi-realia.

În materialul dicţionarului sunt cuprinse atât unităţi-realia mai puţin cunoscute publicului larg (*kaşa* – a se vedea mai jos *кáша [kaşa]* –, *lapti*[1]), cât şi realia frecvent utilizate pe care le vedem ca (arhi)revelatori etnoculturali, ca revelatori şi mediatori culturali ai etno-comunităţii ruseşti, bunăoară: *matrioşka*, *rublă*, *ţar*, *Moscova*, *Kremlin* etc. Acestea se află printre coordonatele primare ale culturii ruse[2], sunt simboluri care compun experienţa socioculturală şi istorică a unui rus. Cu toate acestea, trebuie să remarcăm faptul că este dificil de stabilit o listă a acestor itemi culturali diferenţiaţi după criteriile „cunoscut", „mai puţin cunoscut", deoarece ar însemna să facem această distribuire luând în calcul şi numeroşi factori extralingvistici. Spre exemplu, deşi anterior am menţionat că lexemul „kaşa" este încadrabil la realia puţin cunoscute, un simplu fapt socio-cultural determină sau favorizează o bună cunoaştere a acestui item şi, în consecinţă, realizarea unei medieri socio-culturale între cele două spaţii, precum şi o conectare facilă la spaţiul mentalitar-cultural rus. Este vorba despre vizionarea filmului rus de animaţie „Maşa şi ursul" („Маша и медведь") de către publicul foarte tânăr din România (şi nu numai), în care apare deseori elementul „kaşa". Aşadar, copiii care urmăresc filmul animat vor şti ce înseamnă „kaşa" sau, măcar, vor avea o reprezentare despre această noţiune – pe care o vor încadra la produse culinare, fiind un fel de mâncare, preferat de personajul principal. Această cale de comunicare poate fi o modalitate de sensibilizare la discursul cultural al unei societăţi date, la etnospecificul său (vezi şi Dejica 2013; Dejica, Stoian 2018; Ciocoiu 2018). Astfel, un alt element idioetnic rusesc a reuşit să depăşească barierele monoculturale (vezi şi Gheltofan 2019, în care arătăm modul în care itemul cultural rusesc *kokoşnik*[3] a devenit un simbol arhicunoscut cu ocazia campionatului mondial de fotbal care a avut loc în Rusia, în anul 2018; de asemenea, am oferit exemplul antroponimului-realia românesc *Simona Halep*, prin care s-a reuşit apropierea celorlalte culturi de spaţiul cultural românesc).

Fiecare articolul de dicţionar va avea următoarea formă: între paranteze drepte, se menţionează transcrierea fonetică în limba română a titlului-realia; urmează apoi o scurtă definiţie, precum şi informaţii minime[4] despre item, succedate de modalităţile traductive (cf. Lungu-Badea 2004) şi, la final, de expresiile ilustrative cu itemul cultural respectiv, care, pentru a avea valoare normativă, au fost extrase din dicţionare explicative bilingve sau din dicţionare frazeologice bilingve, ruso-româneşti, precizate în bibliografie/ webografie. Dicţionarul va mai conţine, la începutul său, alfabetul limbii ruse însoţit de transliterarea ştiinţifică în limba română, precum şi de transcrierea fonetică în limbile română şi engleză. De

[1] Încălţăminte tradiţională, confecţionată din nuiele (vezi şi Krahmalev, Muzhennikova 2018).

[2] În studiul Gheltofan 2014, am arătat faptul că binarismul conceptual „deal-vale" este un „metapattern de conceptualizare a culturalului societăţii româneşti", întrucât acest cuplu-cheie este adânc înrădăcinat în mentalul poporului nostru, sunt etnocuvinte româneşti, alături de alte „constante culturale" (termen preluat de la Stepanov 2004 [1997]); bunăoară, din domeniul culinar: „brânză", „mămăligă", „mălai", „pâine" etc. (vezi şi Savin 2007, 2012, 2016; Constantinovici 2014).

[3] Cu ocazia aceluiaşi eveniment, *kokoşnikul*, devenind un porte-bonheur al echipei Rusiei în cadrul competiţiei fotbalistice, capătă un nou sens.

[4] Informaţiile au fost extrase şi prelucrate din diverse dicţionare, enciclopedii, atlase, glosare etc., inclusiv cu format electronic.

BDD-A31827 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:28 UTC)

asemenea, o listă bilingvă de termeni traductologici, româno-rusă, acompaniază dicționarul, care să vină în ajutorul studenților și tinerilor traducători. Redăm selectiv articolul de dicționar al unor unități-realia:

Ба́ба-Яга́ [Baba-Iaga][1] – zeitate pozitivă a panteonului slav[2], ocrotește familia și copiii, însă, în creștinism, devine un simbol negativ. În basmele rusești, Baba-Iaga, având înclinații antropofage, ademenește oamenii, copiii sau animalele.

Modalităţi traductive:

a. transliterare: *Baba-Jaga*;

b. transcriere fonetică: *Baba-Iaga*;

c. analog funcţional: *vrăjitoare*, *vidmă*, *hârcă*;

d. variantă tradițională, locală: *Baba-Cloanța*, *Baba-Hârca*, *Muma-Pădurii*, *Gheonoaia*, *Sf. Vineri*, *Sf. Miercuri*, *Marţolea* etc.;

e. hiperonim + perifrază explicativă + aproximare: *demon, din basmele ruşeşti, asemeni vrăjitoarelor*;

f. hiperonim cu aluzie culturală + perifrază explicativă: *babuşka din izbă*, *staruşka din izbă*.

Se întâlnește în expresii precum: *ru.* Баба-Яга, костяная нога[3] [lit. Baba-Iaga, picior de os] – *ro.* Baba-Cloanța, cotoroanța (redare ritmată, pe baze fonetice).

Балала́йка [balalaica] – instrument muzical popular rusesc, cu formă triunghiulară și cu trei coarde. Prima atestare documentară despre balalaică datează din secolul al XVIII-lea. În anul 1888, are loc primul concert al iubitorilor acestui instrument muzical. În limbajul colocvial, se întâlnește expresia „бесструнная балалайка” (*ro.* „ca o moară stricată”, „gură spartă”), cu referire la o persoană care vorbește mult sau în dodii.

Modalități traductive:

a. transliterare: *balalajka*;

b. transcriere fonetică: *balalaica*;

c. hiperonim + perifrază explicativă: *instrument rusesc cu coarde*;

d. variantă tradițională: *balalaica*.

Большо́й теа́мр [Balşoi teatr] – este unul dintre cele mai renumite edificii teatrale din Rusia și din lume. Este inaugurat în martie 1776, prin Decretul Imperial al Ecaterinei a II-a[4]. Acest complex arhitectural se află în centrul Moscovei, în Piața Teatrului („Театральная площадь”), având forma actuală încă din anul 1825.

Modalități traductive:

a. transliterare: *Bol'šoj teatr*;

b. transcriere fonetică: *Balşoi teatr*;

c. traducere semantică totală + perifrază explicativă: *Teatrul Mare din Moscova*;

[1] În dicționar, titlurile articolelor nu vor fi în format italic, ci cu bold.

[2] Pentru mitologia slavă, vezi Paliga 2006, Danilov 2007.

[3] Având în vedere că alfabetul rus comportă schimbări grafice în formatul italic care i-ar fi derutat pe studenții care abia încep să învețe limba rusă, am preferat să nu păstrăm tradiția lexicografică (cf. ru. *Баба-Яга*, *костяная нога* – ro. *Baba-Cloanța*, *cotoroanța*) și am inversat această întrebuințare (cf. *ru.* Баба-Яга, костяная нога – *ro.* Baba-Cloanța, cotoroanța).

[4] A se vedea Olteanu 2011.

BDD-A31827 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:28 UTC)

d. traducere semantică parţială + report cu adaptare fonetică + perifrază explicativă: *Teatrul Balşoi din Moscova*;

e. variantă tradiţională: *Teatrul Balşoi*, *Balşoi Teatr*, *Teatrul Mare din Moscova*.

Васили́са Премудрая [Vasilisa Premudraia] – eroină a basmelor ruseşti. Este înzestrată cu frumuseţe, loialitate, înţelepciune, având capacitatea de a se metamorfoza. În majoritatea poveştilor este fiica împăratului mărilor. Pentru a-şi împlini iubirea, eroul principal trebuie să o salveze din ghearele zmeilor. Etnonimele sale sinonimice sunt: „Царь-девица" [Ţar-deviţa], „Василиса Прекрасная" [Vasilisa Prekrasnaia], „Елена Прекрасная" [Elena Prekrasnaia], „Елена Премудрая" [Elena Premudraia], „Марья Искусница" [Maria Iskusniţa], „Синеглазка" [Sineglazka], „Ольга-Царевна" [Olga-Ţarevna], „Марья Моревна" [Maria Morevna] etc. Apare în basmele[1]: *Царевна-лягушка* [Ţarevna-leagușka], *Василий-царевич и Елена Прекрасная* [Vasilii-ţarevici i Elena Prekrasnaia], *Марья-искусница* [Maria Iskusniţa], *Елена-королевна и Иван-царевич* [Elena-korolevna i Ivan-ţarevici] etc. Totodată, întâlnim antroponimul „Василиса" [Vasilisa] şi în *bâlinele* ruseşti, unde nu reprezintă fata de impărat, ci fata-voinic, fiind odrasla unor *bogatâri*, un prototip al amazoanelor („Василиса Микулишна" [Vasilisa Mikulişna]). Derivarea antroponimică, hipocoristică a etnonimului „Василиса" este deosebit de bogată: *Василиска*, *Василька*, *Вася*, *Васа*, *Васёна*, *Васеня*, *Васюня*, *Сюня*, *Васюра*, *Васюта*, *Сюта*, *Васюха*, *Васюша*, *Васяня*, *Васята* etc.

Modalităţi traductive:

a. transliterare: *Vasilisa Premudraja*;

b. transcriere fonetică: *Vasilisa Premudraia*;

c. report cu adaptare fonetică + traducere semantică + perifrază: *Vasilisa cea înţeleaptă*;

d. analog funcţional: *fată de împărat*;

e. variantă referitoare la cultura vizată: *ţarină*;

f. variantă locală: *Ileana Cosânzeana*, *Ileana Simziana*, *Ileana Costănţeana*;

g. variantă internaţională: *prinţesă*.

Гла́сность [glasnosti] – concept socio-politic introdus de către Mihail Gorbaciov (n. 1931), preşedintele URSS între 1985 şi 1991[2]. Cu acest termen se definea o politică de transparenţă a instituţiilor de guvernământ din Uniunea Sovietică. „Glasnost'" este un concept care este strâns legat de alt concept-realia „perestroika", fiind interdependente. Acestea constau în *deschidere*, *revizuire*, *reconstrucţie* şi *transparenţă* în reformele partidului comunist din acea vreme şi în politica internaţională adoptată de USSR, care presupuneau democratizarea, relaxarea cenzurii şi a represiunii politice etc.

Modalităţi traductive:

a. transliterare: *glasnost'*;

[1] Unele dintre aceste basme au fost traduse în limba română (cf. Stoicescu, Ivanov 2017; de pildă, titlul *Царевна-лягушка* [Ţarevna-leagușka] a fost redat astfel: *Crăiasa-broască*).

[2] Vezi Corten 1992.

BDD-A31827 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:28 UTC)

b. transcriere fonetică: *glasnosti*;
c. traducere semantică + perifrază explicativă: *deschidere şi transparenţă politică*;
d. report + perifrază: *politică de glasnosti*;
e. variantă tradiţională: *glasnosti*, *glasnost*.

Голубáя рóза [galubaia roza] – mișcare cultural-artistică. Reprezentanţii săi de seamă, adepţi ai simbolismului care preferau cromatica pastel şi culoarea albastru în creațiile lor, au fost: Pavel Kuzneţov, Petr Utkin, Aleksandr Matveev. Din această grupare cultural-artistică au făcut parte și I. Levitan, K. Korovin, Valentin Serov, Paolo Trubeţkoi. Vernisajele lor erau susţinute financiar de către filantropul N.P. Riabuşinski (Н.П. Рябушински).

Modalități traductive:

a. transliterare: *golubaja roza*;
b. transcriere fonetică: *galubaia roza*;
c. traducere semantică: *trandafirul albastru*;
d. variantă tradițională: *Golubaia Roza*.

Káша [kaşa] – aliment de bază tradițional, asemănător cu terciul. Reprezintă un produs culinar consistent, sățios, din cereale fierte. Kașa nu lipsea de la masa tradițională rusă. Astfel, devine o hrană ritualică, prezentă în ceremonialele principalelor etape ale vieții: naștere – căsătorie – înmormântare. Spre exemplu, la nuntă, mirele și mireasa primeau kașa, care era însoțită de urarea „Хозяйка красна – и каша вкусна” [(Dacă) stăpâna e frumoasă – și kașa e gustoasă]. Se obișnuia, de asemenea, să se gătească o kașă a „împăcării”, astfel că această mâncare simbolizează pacea. Și alte evenimente și sărbători sunt însoțite de prepararea kașei ritualice, precum botezul, onomastica, ajunul Dumincii Floriilor, ziua solstițiului de vară (ziua lui Ivan Kupala), strângerea recoltelor etc.

Modalități traductive:

a. transliterare: *kaša*;
b. transcriere fonetică: *kașa/ cașa*;
c. analog funcțional: *terci*;
d. hiperonim + analog funcțional + perifrază explicativă: *mâncare rusească de terci* etc.

Se întâlnește în expresii precum:

- *ru.* кашу во рту (у кого-л.) – *ro.* a avea mămăligă/ prune în gură;
- *ru.* каши не сварить (с кем-л.) – *ro.* a nu face nicio brânză cu cineva; a nu putea s-o scoți la capăt cu cineva;
- *ru.* каша в голове (у кого-л.) – *ro.* a avea tărâțe/ ghiveci în cap; a avea capul calendar;
- *ru.* берёзовая каша – *ro.* (a trage) o papară; (a trage) o mamă de bătaie;
- *ru.* заварить кашу – *ro.* a încurca ițele; a face o mare încurcătură;
- *ru.* (сам) заварил кашу – (сам и) расхлёбывай – *ro.* capul face, capul trage; ai încurcat ițele, descurcă-le; singur ai făcut-o, singur s-o descurci;

BDD-A31827 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:28 UTC)

- *ru.* каши в рот набрал – *ro.* a tăcea chitic; a tăcea ca peştele;
- *ru.* мало каши ел/ съел – *ro.* trebuie să mai mănânce mămăligă; a fi cu caş la gură.

Кня́зь И́горь [Cneaz Igor] – cneaz al Novgorodului, fiul lui Sveatoslav, cneazul Igor a fost personaj istoric real din timpurile medievale ale Rusiei Kievene. Devine eroul central al epopeei „Cântec despre oastea lui Igor" („Слово о полку Игореве"), una dintre cele mai vechi creaţii literare ale slavilor răsăriteni, în care se înfăţişează lupta eroică împotriva cotropitorilor poloveţi. Majoritatea specialiştilor consideră că manscrisul anonim al acestui monument literar datează din secolul al XII-lea. Prima traducere românească a acestei epopei apare în anul 1885, fiind datorată academicianul Alexandru Papadol-Calimah care realizează o traducere în proză intitulată „Cuvântul despre expediţia lui Igor Sveatoslavici, principele Novgorodului Nordicu contra Polovţiloru sau Cumaniloru". Totodată, este cunoscută opera în patru acte a compozitorului rus A. Borodin, „Cneazul Igor", în care se întâlnesc tema şi motivele acestei epopei ruseşti anonime.

Modalităţi traductive:

a. transliterare: *knjaz' Igor'*;
b. transcriere fonetică: *cneaz Igor*;
c. variantă tradiţională: *cneazul Igor*;
d. variante internaţionale: *prinţul Igor*, *princepele Igor*.

Коммуналка[1] *[camunalca]* – locuinţă în care trăiau mai multe familii. Specificul acestor tipuri de locuinţe, construite în timpul comunismului, consta în faptul că holul, băile şi bucatăriile, amplasate pe fiecare nivel, erau folosite la comun. Este un cuvânt compus rezultat din prescutarea lexemelor din sintagma *коммунальная квартира* („apartament (la) comun").

Modalităţi traductive:

a. transliterare: *kommunalka*;
b. transcriere fonetică: *camunalca*;
c. traducere hiperonimică + perifrază explicativă: *trai/ convieţuire la comun în apartamente sovietice*.

Копе́йка [copeica] – unitate monetară care reprezintă 1 din 100 de ruble.

Modalităţi traductive:

a. transliterare: *kopejka*;
b. transcriere fonetică: *capeica*;
c. variantă tradiţională: *copeică*.

Se întâlneşte în expresii precum:

- *ru.* без копейки – *ro.* fără parale; fără o para chioară;
- *ru.* без копейки в кармане (быть, сидеть, остаться) – *ro.* fără un ban în buzunar (a fi, a sta, a rămâne); a fi în pană de bani;

[1] În pofida faptului că există în lexicul internaţional o serie de sovietisme care s-au redat adecvat în diverse limbi, există noi analize traductive pe această temă care merită atenţia cercetătorilor (vezi şi Vid 2017).

BDD-A31827 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:28 UTC)

- *ru.* копейку не стоит – *ro.* nu face nici cât o copeică; nu face nicio para chioară/ nici două parale; nici cât o ceapă degerată; fără valoare; nu valorează nimic;
- *ru.* за копейку – *ro.* pe nimic, pe degeaba, pe o nimica toată;
- *ru.* выкачать всё до последней копейки – *ro.* a stoarce și ultimul ban/ bănuț/ sfanț;
- *ru.* до последней копейки – *ro.* până la ultimul bănuț;
- *ru.* делиться/ поделиться последней копейкой с кем.-л. – *ro.* a împărți și ultimul bănuț cu cineva;
- *ru.* не иметь ни (одной) копейки (за душой) – *ro.* a nu avea nicio lețcaie/ nicio para chioară/ nicio para frântă/ niciun sfanț/ niciun chior; a fi sărac lipit pământului; a nu avea după de bea apă; a fi lefter;
- *ru.* ни на копейку – *ro.* niciun pic; deloc;
- *ru.* погибнуть/ пропасть ни за копейку – *ro.* a pieri pe degeaba (fără folos); a se expune fără folos (fără rost);
- *ru.* последнюю копейку ребром ставить/ поставить – *ro.* a pune la bătaie și ultimul bănuț;
- *ru.* прижимать/ прижать копейку – *ro.* a pune ban pe ban; a pune bani la ciorapi;
- *ru.* дрожать над каждой копейкой – *ro.* a tremura pentru fiecare ban;
- *ru.* трястись над копейкой, а рубль не жалеть – *ro.* a fi scump la tărâțe și ieftin la făină;
- *ru.* беречь копейку про чёрный день – *ro.* a strânge bani albi pentru zile negre;
- *ru.* как одна копейка – *ro.* ban pe ban; până la ultimul sfanț;
- *ru.* копейка в копейку – *ro.* până la ultimul ban (a socoti).

Русáлка [rusalca] – spirit al apelor, care ademenește oamenii cu vocea sa, pentru a-i îneca. Se credea că rusalcele sunt sufletele fetelor, femeilor și ale copiilor înecați; sărbătoarea rusalcelor are loc în noaptea solstițiului de vară, noaptea lui Kupalo. Cuvântul „русалка” vine de la lexemul „русый” (blond, de culoare deschisă). Aleksandr Dargomîjșki (Александр Сергеевич Даргомыжский) (1813–1869), vestit pentru activitățile sale de mecenat, compune opera „Русалка” (Rusalca) în anul 1856, libretul fiind semnat de A.S. Pușkin.

Modalități traductive:

a. transliterare: *rusalka*;
b. transcriere fonetică: *rusalca*;
c. report cu adaptare fonetică: *rusalka*;
d. variantă locală: *iele*, *știme*, *lostriță*;
e. variantă internațională: *sirenă*, *nimfă*, *ondină*;
f. variantă tradițională: *rusalcă*.

Старообря́дец [staroobriadeț] – credincios (ortodox) de rit vechi; adept al vechii credințe ortodoxe. În urma reformelor introduse de patriarhul Nikon al Moscovei în practicile liturgice ale Bisericii Ruse Ortodoxe, are loc o schismă

BDD-A31827 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:28 UTC)

religoasă pe la jumătatea secolului al XVII-lea, care divizează poporul rus și care duce la prigonirea și chinuirea oponenților. Având în vedere ororile la care au fost supuși, staroverii au migrat spre ținuturi unde le-a fost permisă practicarea liberă a credinței lor. Abia în anul 1783, prin Ucazul imperial emis de Ecaterina a II-a, rușilor staroveri li s-a acordat libertatea religioasă. În România, trăiesc rușii lipoveni care sunt urmașii staroverilor (cf. Evseev 2005, Chirilă 2019, Ivanov 2015, 2019). Etnonimul „lipovean" derivă de la substantivul din limba rusă „липа" [lipa] (tei).

Modalități traductive:

a. transliterare: *staroobrjadec*;
b. transcriere fonetică: *staroobriadeț*;
c. report + adaptare fonetică: *staroobriadți*;
d. traducere semantică: *vechi credincios*;
e. variante traductive: *credincioși de rit vechi*, *creștini ortodocși de rit vechi*, *ortodocși de rit vechi*, *ruși staroveri*, *rascolnici* (*raskolniki*, *raskolnici*) („раскол" [raskol] – „schismă"), *schismatici* etc.
f. variantă locală: *ruși lipoveni*.

Considerații finale

Într-o societate dată, realia sunt parte a expresiei unei gândiri, sunt parte a uzanțelor unei vorbiri, sunt semne convenționale sociale, etnice și culturale. Din punct de vedere lingvistic, lexemele-realia pot fi constituenți ai celor mai uzuale metafore. Recunoașterea lor contribuie nu numai la dezvoltarea competenței lingvistice, ci și la conturarea unei competențe mentalitar-culturale.

În final, dicționarul pe care îl propunem va fi unul de factură mai mult didactică decât normativă, putând fi considerat un prilej de reflectare, mai ales pentru traducătorii începători de limbă rusă, asupra dificultăţilor și provocărilor care apar în identificarea sau clarificarea unor corespondențe de tip cultural-semantic, din limba rusă în limba română. De altfel, materialul prezentat va putea fi considerat şi o sursă de informare culturală despre arealul rus și, în consecinţă, se va adresa și unui public mai larg.

Bibliografie

Badea 2019: Georgiana Badea, *Essai de redéfinition et mise à jour des significations d'un concept. Le culturème*, in „Des mots aux actes", nr. 7 (*Sémantique(s), sémiotique(s) et traduction*), p. 59–87.

Barchudarov 1975: L.S. Barchudarov, *Jazyk i perevod*, Moskva, Meždunarodnoe otnošenije.

Bartmiński 2016: J. Bartmiński, *Słowa klucze, kulturemy, koncepty kulturowe*, in „Przegląd Humanistyczny", nr. 3, p. 21–29.

Chirilă 2019: Feodor Chirilă, *Cultura şi tradiţiile ruşilor lipoveni. Evocări*, Bucureşti, CRLR.

Ciocoiu 2018: Anca Mihaela Ciocoiu, *Fenomenul intertextual în textul jurnalistic rusesc*, in „Studii de ştiinţă şi cultură", nr. XIV (2), p. 101–106.

Cojocaru 2004: Dana Cojocaru, *Frazeologie și cultură: o analiză contrastivă a frazeologiei ruse și române*, București, EUB.

Condrea 2006: Irina Condrea, *Traducerea din perspectiva semiotică*, Chișinău, Cartdidact.

BDD-A31827 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:28 UTC)

Constantinovici 2014: Simona Constantinovici, *Incursion into the gastronomy lexis*, in Iulian Boldea (ed.), *Globalization, intercultural dialogue and national identity*, Târgu Mureș, Arhipelag XXI, p. 570–578.

Corten 1992: Irina H. Corten, *Vocabulary of Soviet Society and Culture: a select guide to Russian words, idioms, and expression of the post-Stalin era (1953–1991)*, Durham-London, Duke University Press.

Danilov 2007: Ilie Danilov, *Dicționar de mitologie slavă*, Iași, Polirom.

Dejica 2013: D. Dejica, *Mapping the Translation Process: the Cultural Challenge*, in Hortensia Pârlog, Luminiţa Frenţiu (ed.), *Translating across Cultures: 21 BAS annual international conference*, Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholars Publishing, p. 11–27.

Dejica, Stoian 2018: D. Dejica, Claudia Stoian, *Fostering Transcultural Communication: The Case of Culture-bound Terms in the Translation of Online Tourist Texts*, in Vlasta Kučiš (coord.), *Transkulturalität im mehrsprachigen dialog*, Hamburg, Kovač, p. 169–196.

Dumitru *et alii* 2016: Emil Dumitru, Ecaterina-Ștefania Dumitru, A.M. Andreeva, O.V. Seniukova, N.A. Timofeeva, E.N. Koreneva, A.V. Șevcenko, K.V. Habarova, *Elemente de limbă, cultură şi civilizaţie rusă*, București, Pro Universitaria.

Evseev 2005: Ivan Evseev, *Gândurile şi tristeţile unui rus lipovean*, București, CRLR.

Fedorov 1983 [1953]: A.V. Fedorov, *Osnovy obščej teorii perevoda (lingvističeskie problemy)*, 4-e izd., Moskva, Vyšaja škola.

Gheltofan 2014: Daniela Gheltofan, *Antonimia. O abordare sistemică şi extrasistemică*, Craiova, Universitaria.

Gheltofan 2017: Daniela Gheltofan, *Coordonate traductiv-traductologice în discursul traducătorilor de limbă rusă*, în Georgiana Lungu-Badea (coord.), *Studii de traductologie românească*, II. *Încercare de cartografiere a cercetării în domeniu*, Timișoara, EUV, p. 90–110.

Gheltofan 2019: Daniela Gheltofan, *Lexemul-realia ca revelator şi mediator cultural. Studiu de caz: Rusia imperială, o istorie culturală a secolului al XIX-lea de Antoaneta Olteanu*, in Maria Subi, Simona Constantinovici, Mirela-Ioana Borchin-Dorcescu, Irina Diana Mădroane, Gabriela Radu, (ed.), *G. I. Tohăneanu, Exegi Monumentum. Lucrările Colocviului „G. I. Tohăneanu" (ediția a V-a, sept. 2018)*, Timișoara, EUV, p. 138–146.

Gheltofan, Pungă 2018: Daniela Gheltofan, Loredana Pungă, *Colour-Based Phrases in Romanian, Russian and English*, in „Scientific Bulletin of the Politehnica University of Timişoara. Transactions on Modern Languages", nr. 17 (1), p. 19–31.

Ivanov 2015: Leonte Ivanov, *Ruşii lipoveni în studii şi documente (I)*, București, CRLR.

Ivanov 2019: Leonte Ivanov, *Ruşii lipoveni în studii şi documente (II)*, București, CRLR.

Krahmalev, Muzhennikova 2018: P.V. Krahmalev, Natalia O. Muzhennikova (coord.), *Rusia: nume, locuri, fapte*, București, Centrul Rus de Știință și Cultură din București.

Lungu-Badea 2002: Georgiana Lungu-Badea, *Culturemele – între conotaţii şi aluzii culturale. Încercare de definire a unui concept*, in „Analele Universităţii de Vest din Timişoara", Seria Ştiinţe Filologice, nr. XXXIX, p. 367–383.

Lungu-Badea 2004: Georgiana Lungu-Badea, *Teoria culturemelor, teoria traducerii*, Timișoara, EUV.

Lungu-Badea 2012: Georgiana Lungu-Badea, *Traduire les «effets d'évocation» des culturème: une aporie?*, in „Des mots aux actes 3" (*Jean-René Ladmiral: Une œuvre en mouvement*), Revue SEPTET, Editions Anagrammes, p. 289–308.

Lungu-Badea 2015: Georgiana Lungu-Badea, *Culturemul – un concept itinerant: abordare interdisciplinară*, in Raluca Bercea (ed.), *Comparaţia în ştiinţele sociale. Mizele interdisciplinarităţii*, Bucureşti, Universul Juridic, p. 67–84.

BDD-A31827 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:28 UTC)

Moise 2006: Judith Moise, *Traducerea şi lexicul fără echivalent*, Timişoara, EUV.
Moldovan 2000: V. Moldovan, *Teorija chudožestvennogo perevoda*, Timişoara, Eurostampa.
Moţoc 2017: Diana Moţoc, *Conceptul de „culturem" în traductologia românească şi spaniolă. Similitudini şi discrepanţe*, in Georgiana Lungu-Badea, Nadia Obrocea (coord.), *Studii de traductologie românească*, I. *Discurs traductiv, discurs metatraductiv*, Timişoara, EUV, p. 152–169.
Nagórko 2009: Alicja Nagórko, *Lakuny, ksenizmy, alteryzmy i inne rafy w komunikacji międzykulturowej*, in Mróz, Anna, Niewiadomski, Adam (ed.), *Kultura jako przestrzeń dialogu*, Warszawa, Niemcy, p. 51–64.
Olteanu 2011: Antoaneta Olteanu, *Rusia imperială, o istorie culturală a secolului al XIX-lea*. [Bucureşti], ALL.
Olteanu 2015: Antoaneta Olteanu, *Câteva consideraţii despre traducerile din limba rusă*, in Georgiana Lungu-Badea (coord.), *Cercetarea traductologică în România. Direcţii, teme, perspective*, Timişoara, EUV, p. 56–57.
Paliga 2006: Sorin Paliga, *Mitologia slavilor*, Bucureşti, Meteor.
Reformatski 1996 [1967]: A.A. Reformatski, *Vvedenie v jazykoznanie*, 5-e izd., Moskva, AspektPress.
Savin 2007: Petronela Savin, *Pentru un studiu etnolingvistic al frazeologiei cerealelor şi preparatelor din cereale*, in „Philologica Jassyensia", anul III, nr. 1 (5), p. 57–64.
Savin 2012: Petronela Savin, ***Bread**. From Culture to Phraseological Imaginary*, in „Philologica Jassyensia", anul VIII, nr. 2 (16), p. 185–191.
Savin 2016: Petronela Savin, *Electronic Romanian-English Contrastive Collection of Food Set Phrases. Methodological Aspects*, in „Philologica Jassyensia", anul XII, nr. 1 (23), p. 99–106.
Sârbu 2017: R. Sârbu, *Selectivitatea sintagmatică şi constrângerile lexicale în traducerea reprezentativă*, in Georgiana Lungu-Badea, Nadia Obrocea (coord.), *Studii de traductologie românească. I. Discurs traductiv, discurs metatraductiv*, Timişoara, EUV, p. 192–216.
Sobolev 1952: L.N. Sobolev, *Posobie po perevodu s russkogo jazyka na francuzskij*, Moskva, Učpedgiz.
Stepanov 2004 [1997]: Ju. S. Stepanov, *Konstanty. Slovar' russkoj kul'tury*, Moskva, Akademičeskij proekt.
Stoicescu, Ivanov 2017: Passionaria Stoicescu, Andrei Ivanov, (trad.), *Cum ştiuca porunceşte, cum sufletu-mi doreşte: poveşti populare ruseşti*, Bucureşti, CRLR.
Suprun 1958: A.E. Suprun, *„Ekzotičeskaja" leksika*, in „Filologičeskie nauki", nr. 2, p. 50–54.
Vereščagin, Kostomarov 1973: E.M. Vereščagin, V.G. Kostomarov, *Jazyk i kul'tura: lingvostranovedenie v prepodavanii russkogo jazyka kak inostrannogo*, Moskva, Izd.-vo Moskovskogo universiteta.
Vid 2017: Natalia Kaloh Vid, *Translations of Sovietisms: A Comparative Case Study of English Translations of Bulgakov's **The Master and Margarita***, in „Meta", 62 (1), p. 178–200. DOI: https://doi.org/10.7202/1040472ar.
Vlahov, Florin 1970: S. Vlahov, S. Florin, *Neperevodimoe v perevode. Realii*, in „Masterstvo perevoda", vol. 6/1969, Moskva, Sovetskij pisatel', p. 432–458.
Vlahov, Florin 1980: S. Vlahov, S. Florin, *Neperevodimoe v perevode*, Moskva, Meždunarodnoe otnošenije.

BDD-A31827 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:28 UTC)

Russian Realia and Their Romanian Equivalents: draftSketch of a Dictionary

Although we are at the stage where we are going to send to print a small dictionary of Russian realia-words (*i.e.* culture-bound items) with their Romanian lexical and phraseological equivalents, we also wanted, on this occasion, to make this approach known – an approach that has drawn our attention over several years – in order to receive the suggestions and observations of researchers in this field.

In general, and in this dictionary, in particular, a realia-lexeme is a cultural element, as an intra- and inter-cultural revelator. A realia-lexeme can certainly help to detect a cultural area, a language, and a given people, especially if a receiver has a certain cultural knowledge and recognises the area concerned in a written or oral communication. This confirms the role of the realia-unit to be a *culture/cultural detector/mediator*.

The dictionary will contain an introductory study showing how to theorize the concept of "realia" in Russian and Romanian literature, in particular, as well as how to render Russian realia-words. In the dictionary, the alphabetical ordering of realia-lexemes was preferred in Russian, the words being followed by their Romanian phonetic transcription (*Ба́ба-Яга́ [Baba-Iaga]*). The dictionary also has a Romanian index (i.e. the phonetic transcription in Romanian of the title of each article: *Baba-Iaga*) in which the realia-units are grouped into the five categories (ethnographic realia, socio-political and administrative realia, geographical realia, onomastic realia, and aphoristic realia; cf. Vlakhov, Florin 1970, 1980; Vereshchagin, Kostomarov 1973), thus providing another way of identifying the dictionary corpus. To note that, in the selection of realia-words, a decisive role was played by books and studies about Russian history, culture, and civilization, the works of the great Russian classics, as well as the tourist guides about Russia and the webography in the field. This dictionary will contain about 200 realia-units.

The dictionary is a more didactic rather than normative one, and can be considered an opportunity to reflect, especially for beginner Russian translators, the difficulties and challenges that arise in identifying or clarifying some cultural-semantic equivalents from Russian to Romanian. Moreover, the material presented can also be considered a source of cultural information about the Russian area and, consequently, it is also addressed to a wider public.

BDD-A31827 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:28 UTC)